

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

НОТАРІАТ ТА ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Баранкова В. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВНОРМУВАННЯ ГАРАНТІЙ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гарантії нотаріальної діяльності спрямовані на те, щоб забезпечити дотримання прав заінтересованих осіб, а також відповідний статус нотаріуса в межах нотаріальних процесуальних правовідносин як суб'єкта – носія публічної влади й одночасно як незалежного арбітра, юридичного радника сторін. Отже, гарантії нотаріальної діяльності однаково важливі для всіх учасників нотаріальних правовідносин, оскільки покликані забезпечити дотримання і виключити можливість порушення їх прав.

Слід констатувати дещо однобічний підхід до вноормування цього аспекту в Законі «Про нотаріат». Стаття 8¹, що має назву «Гарантії нотаріальної діяльності», закріплює правила, що запобігають порушенню прав нотаріуса і захищають його діяльність від незаконного втручання і впливу. Питання захисту прав нотаріуса перебуває поза межами нотаріального процесу і має вирішуватися нотаріальним законодавством тільки в аспекті реалізації принципу незалежності та неупередженості нотаріуса як суб'єкта нотаріального провадження [1, с. 36]. Отже, як бачимо, поняття гарантій нотаріальної діяльності є значно більш широким, ніж зміст ст. 8¹ Закону [2, с. 893].

До гарантій нотаріальної діяльності передусім слід відносити наступні вимоги до нотаріальної діяльності: дотримання закону при здійсненні нотаріальної діяльності; незалежність та неупередженість нотаріуса; дотримання нотаріальної таємниці.

З наведених правил не всі, на жаль, набули безпосереднього закріплення в чинному нотаріальному законодавстві. Особливої норми, що закріплювала б принцип незалежності та неупередженості нотаріуса, у Законі «Про нотаріат» не існує. Але положення цього принципу нотаріальної діяльності простежуються з низки інших норм Закону. Так, найголовнішою гарантією нотаріальної діяльності є принцип законності, зміст якого необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії нотаріуса та інших посадових осіб повинні підкорятися відповідним законодавчим актам. По-друге, у рамках нотаріального процесу дотримуватися закону повинні й інші суб'єкти – фізичні та юридичні особи, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій.

Проявом розглянутого принципу стосовно діяльності нотаріальних органів є постановова законного нотаріального акта, що завжди пов'язується з дотриманням матеріальних і процесуальних норм. Матеріально-правовий прояв принципу законності полягає в тому, що нотаріус вчиняє нотаріальні дії, керуючись правовими нормами,

які регулюють певні правовідносини. Процесуально-правовий прояв цього принципу полягає в тому, що порядок вчинення будь-якої нотаріальної дії суворо врегульований законодавством [3, с. 102].

Саме в контексті змісту принципу законності і можна констатувати правила незалежності нотаріуса. Питання про правомірність вчинення нотаріальної дії чи про відмову в її вчиненні вирішує сам нотаріус, оскільки він підкоряється виключно закону [4, с. 1224]. Заінтересовані особи можуть оскаржити його дії до суду, рішення якого після набуття законної сили є обов'язковим як для нотаріуса, так і для осіб, що беруть участь у справі. Жодні ніші особи й органи, крім суду, що розглянув справу про дії нотаріуса, не можуть давати вказівок стосовно дій, вчинених нотаріусом.

Як бачимо, юридичним підґрунтям забезпечення незалежності нотаріуса є, зокрема, безстроковість дії свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, судова процедура оскарження дій нотаріуса. Однак унормованість зазначених інститутів також не може бути визнана належною і достатньою. У цьому зв'язку, по-перше, доцільно було б передбачити обов'язковий судовий порядок зупинення і припинення нотаріальної діяльності. По-друге, суттєвого вдосконалення потребує механізм контролю за нотаріальною діяльністю з тим, щоб питання про порушення закону при вчиненні нотаріальних дій вирішувалися б також виключно судом.

Окрім незалежності, обов'язковою умовою законності нотаріальної діяльності є й неупередженість нотаріуса. При вчиненні нотаріальної дії нотаріус не повинен надавати переваг жодній із заінтересованих осіб. Вимоги неупередженості зумовлюють існування обов'язків нотаріуса всебічно, повно та вичерпно роз'яснити заінтересованим особам – учасникам нотаріальної дії – їх права та обов'язки, сутність і послідовність вчинюваної нотаріальної дії з тим, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду (ст. 5 Закону «Про нотаріат»).

Незалежність та неупередженість нотаріуса забезпечуються також через застосування правил обмеження у праві вчинення нотаріальних дій (ст. 9 Закону). Реалізуючи надані йому законом повноваження, нотаріус не може прагнути особистої користі або реалізувати свої власні інтереси, а також інтереси своїх близьких родичів. З метою реалізації вимог щодо незалежності та неупередженості нотаріуса ст. 3 Закону закріплює й обмеження правового статусу нотаріуса. Незалежність та неупередженість нотаріуса є одними з найважливіших ознак його правового статусу як суб'єкта нотаріального процесу і являють собою гарантію не тільки для заінтересованих осіб, але й для самого нотаріуса. У такий спосіб виключається можливість вчинення впливу на нотаріуса з метою постановлення ним незаконного нотаріального акта, що, власне, і простежується зі змісту ст. 8¹ Закону.

Однією із найважливіших гарантій нотаріальної діяльності є принцип дотримання таємниці вчинюваної нотаріальної дії. Принцип таємниці поширюється не тільки на довідки і документи, а й на усні і письмові пояснення осіб, ознайомих зі змістом нотаріальних дій. Так, відповідно до ч. 9 ст. 8 Закону нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Організаційними гарантіями нотаріальної діяльності можна вважати сукупність положень нотаріального законодавства, які регулюють таку організацію нотаріальних

органів, що забезпечують її ефективне функціонування та захист у межах нотаріальної форми прав фізичних та юридичних осіб.

На жаль, слід констатувати відсутність унормування такої організаційної гарантії нотаріальної діяльності, як обмеження нотаріальних посад у кожному конкретному нотаріальному окрузі, що унеможливило б як перевантаження нотаріусів, так і появу конкуренції серед них, а також сприяло б своєчасному та повному забезпеченню потреби фізичних та юридичних осіб у зверненні до нотаріусів та вчиненні нотаріальних дій.

До організаційних гарантій нотаріальної діяльності слід також відносити і систему вимог до робочого місця нотаріуса, і правила заміщення приватного нотаріуса (статті 29, 29¹ Закону), і механізм державного регулювання нотаріальної діяльності (ст. 2¹ Закону), передусім правила доступу до заняття нотаріальною діяльністю і систему контролю за організацією та законністю нотаріальної діяльності.

Матеріальною гарантією нотаріальної діяльності слід вважати правила нотаріального законодавства, що регулюють матеріальну відповідальність нотаріальних органів і службове страхування приватних нотаріусів (статті 21, 24, 27 Закону).

Найважливішою гарантією нотаріальної діяльності є право на судовий захист. Право на судовий захист мають не тільки заінтересовані особи – суб'єкти вчинюваної нотаріальної дії (ст. 50 Закону), але й нотаріальні органи. Так, нотаріус, що вважає, що дії або бездіяльність посадової особи певного органу державної влади порушують його права, може звернутися до адміністративного суду у встановленому законодавством порядку.

Література

1. Баранкова В. Особливості суб'єктного складу нотаріальних процесуальних правовідносин / В. Баранкова // Нотаріат для вас. – 2013. – № 11. – С. 33–40.
2. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишников, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юрид., 2008. – 928 с.
3. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

Череватенко І. М.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВИЛА ВИЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

У нотаріальному процесі необхідно виокремити та внормувати три види нотаріальної юрисдикції: предметну, територіальну та функціональну. Предметну нотаріальну юрисдикцію можна визначити через обсяг повноважень, які надаються (делегуються державою) певним нотаріальним органам щодо вчинення визначених у нотаріальному законодавстві видів нотаріальних дій.